

พัฒนาการและการประกอบสร้างขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร The Development and Invention Prasartphung Parade in Sakon Nakorn Province

ศุภวัฒน์ นามปัญญา¹ และปัทมาวดี ชาญสุวรรณ²
Supawat Nampanya¹ and Pattamawadee Chansuwan²

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและการประกอบสร้างขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการศึกษา 2 วิธี คือ ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจ สังเกต การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการและการประกอบสร้างขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร เป็นประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในเดือนสิบเอ็ดของชาวจังหวัดสกลนครที่ถือปฏิบัติกันมายาวนาน แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาที่บรรพบุรุษได้ปลูกฝังและยึดมั่น จึงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต ประเพณีฮิตสิบสองคองสิบสี่ที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมา แสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคม หล่อหลอมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อถึงฤดูกาลพี่น้องครอบครัว ชุมชนรวมตัวและทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการเสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็ง และเมื่อกิจกรรมนี้ไปผูกติดกับวัด กับศาสนาด้วยแล้ว สิ่งที่มีผลตามให้เด่นชัดคือ พลังศรัทธาที่เกาะเกี่ยวผู้คนให้ผูกพันรักใคร่กันมากขึ้น อันเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในประเพณี พร้อมกับเปิดพื้นที่ให้ผู้คนได้แสดง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองได้อย่างภาคภูมิใจ เราจึงเห็นภาพแทนทางชาติพันธุ์ต่างๆ ในขบวนแห่งานประเพณีชาวอีสานเช่น ขบวนแห่ในประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร พบว่าในปัจจุบันมีขบวนทั้งสิ้น 15 ขบวน แต่ละขบวนจะประกอบด้วยชื่อชนเผ่า ชื่อขบวนพ็อน ขบวนการแสดง ปราสาทผึ้งโบราณ ปราสาทประยุกต์ ขบวนชุดการแสดงวิถีชีวิต ซึ่งในขบวนเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้มีความหลากหลายและงดงามอลังการมากขึ้น เมื่อถูกประชาสัมพันธ์โดยสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้เป็นประเพณีประจำปี จึงกระตุ้นให้คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกันมีคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเอง

คำสำคัญ : การประกอบสร้าง, ขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร

¹นิสิตหลักสูตรสาขาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

²อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ABSTRACT

The purposes of this research are; to study the background and its development of the parade in The Development and Invention Prasartphung Parade in Sakon Nakorn Province. This research is Qualitative using two methods of study; from the related documents and data collections processing with the existing tools such as surveying, observing, and interviewing. This research will be presented in descriptive analysis.

The result of study found that The Development and their Constructing Prasartphung Parade in Sakon Nakorn Province is one of the traditions that have been practiced for a long time showing the faith and the belief in Buddhism that the ancestor has encouraged and adhered. However, it has become a part of ways of life. Heet Sib Sorng - Klong Sib See Tradition indicated that people in the community has been ruled and joined together. When the festival arrives, the members of families gather to do activities altogether. Exactly, it makes people in the community love and knows each other more often, and the community would be strong as well as when any activities related to religion. Finally, people will believe in the tradition and the tradition allows people proudly showing their ethnic group. According to Prasartphung Parade in Sakon Nakorn Province, we have seen the delegates of various ethnic groups on their performance. At present, it found that there are 15 parades consisted of the name of the ethnic group, the name of the show, the dance parade, the ancient Wax Castle parade, the ways of life parade, however, these parade has been changed and developed to be more diversify and beautiful. This tradition has also been supported and promoted as annual tradition by Tourist Authority of Thailand in order to urge people doing activities together and to preserve their local tradition.

Keywords : construction, Prasartphung Parade, Sakon Nakorn Province

บทนำ

สังคมอีสาน ประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน คำว่าฮีตสิบสองคองสิบสี่ นับว่ามีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากเป็นประเพณีที่มีจุดหมายเพื่อทำบุญและการพบปะกันในสังคมทำให้คนในสังคมท้องถิ่นได้รู้จักและคุ้นเคยกัน สำหรับฮีตสิบสองของชาวอีสานยึดถือปฏิบัติในแต่ละเดือน กล่าวโดยย่อได้แก่ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เดือนยี่ บุญคูณลาน เดือนสาม บุญข้าวเจ็ดสาน เดือนสี่ บุญผะเหวด เดือนห้า บุญสงกรานต์ เดือนหก บุญบั้งไฟ

เดือนเจ็ด บุญซำฮะ เดือนแปด บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบสอง บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา และใน เดือนสิบสอง บุญกฐิน (สาร สารทัศนานนท์, 2534 : 1-15)

จังหวัดสกลนคร นับว่าเป็นจังหวัดที่มีแหล่งการท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งในภาคอีสาน โดยเฉพาะประเพณีที่จะเกิดในเดือนสิบเอ็ดคือ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในเทศกาลออกพรรษา ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสกลนครมีการจัดงาน

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทุกปีและมีความยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดสกลนคร ดังกล่าวมีมาตั้งแต่ทศวรรษ 2540 ยุคสมัยที่รัฐชาติไทย ได้กำชับให้แต่ละจังหวัดยกระดับประเพณีพื้นบ้านหรือพื้นถิ่นของตน ขึ้นมานำเสนอเป็นประเพณีประจำจังหวัด โดยส่งผลโดยตรงให้แต่ละชุมชนเกิดร่วมมือในการทำปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ถือว่ามีความโดดเด่นแห่งหนึ่งของภาคอีสาน ในประเพณีจะมีขบวนแห่ของแต่ละชุมชน โดยนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมต่างๆ ผ่านรูปแบบของศิลปะการแสดง มีขบวนแห่เป็นศูนย์กลางของการผนวกรวม ผู้คน กลุ่มคน กลุ่มชาติพันธุ์ พร้อมกับการนำเสนอ วัฒนธรรมพื้นถิ่น ซึ่งมักเป็นศิลปะการแสดง โดยศิลปะการแสดง หรือ การฟ้อนรำตามขบวนแห่ปราสาทผึ้งในแต่ละปี ถือปฏิบัติกันมาเพื่อความสวยงามและแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีประจำถิ่นของชาวอีสาน

การจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครนั้น จึงเป็นศูนย์กลางในการนำเสนอ แต่ละขบวนจะประกอบด้วย ชื่อชนเผ่า ชื่อขบวนฟ้อน ขบวนการแสดง ปราสาทผึ้งโบราณ ปราสาทประยุกต์ ขบวนชุดการแสดงวิถีชีวิต ซึ่งในขบวนแห่นี้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้มีความหลากหลายและงดงามอลังการมากขึ้น เมื่อถูกประชาสัมพันธ์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้เป็นประเพณีประจำปี และยังมีการประกอบสร้างเป็นวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ที่กระตุ้นให้คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกันและเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเองพร้อมยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายในจังหวัด เช่น เทศบาลเมือง สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ตลอดจนสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) หอการค้าจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบล สถาบันการศึกษาในทุกกระดับ รวมไปถึงภาครัฐและเอกชน หน่วยงานเหล่านี้มีการร่วมมือกับชุมชนและสนับสนุนให้เกิดขบวนแห่ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนในจังหวัดสกลนคร

จากความสำคัญข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาการและการประกอบสร้างขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ซึ่งถูกประกอบสร้างความ เป็นอยู่ของกลุ่มคนในจังหวัดสกลนคร โดยใช้ขบวนแห่เป็นศูนย์กลาง และเพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสกลนครและเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติสืบไป

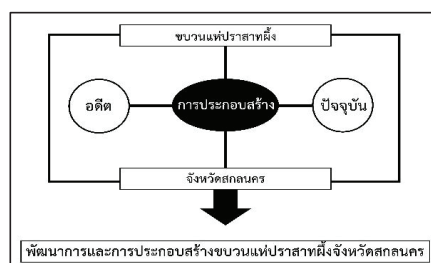
วัตถุประสงค์

ศึกษาพัฒนาการและการประกอบสร้างขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษา 2 วิธี คือ 1.ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องด้านพัฒนาการเกี่ยวกับขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร 2. การสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเรื่องของขบวนแห่ปราสาทผึ้ง เก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบเนื้อหาวิเคราะห์ โดยนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ด้วยภาพประกอบโดยมีขอบเขตของการวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการและการประกอบสร้างขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร

กรอบแนวคิดการศึกษา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการศึกษา

ผลการศึกษา

การแห่ปราสาทผึ้งเป็นประเพณีที่ตามฮีตสิบสองที่ถือปฏิบัติกันมา เป็นเทศกาลงานบุญ ประเพณีออกพรรษาของชาวจังหวัดสกลนคร การสร้างและการแห่ปราสาทผึ้งนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระธาตุเชิงชุมที่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนครนั้นเป็นสถานที่ประดิษฐานพระธาตุสำคัญ อันมีความหมายถึง สถานที่ชุมนุมของรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์

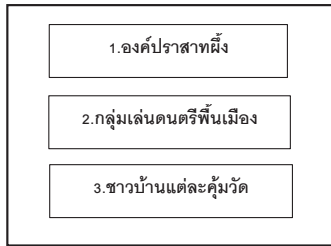
การทำปราสาทผึ้งเกิดจากคติความเชื่อที่ว่า การทำบุญเพื่อให้ได้ไปเกิดในภพหน้า เช่น การไปเกิดในสวรรค์ก็จะมี ปราสาทอันสวยงามแวดล้อมด้วยนางฟ้าเป็นบริวาร ถ้าเกิดใหม่ในโลกมนุษย์จะมีแต่ความมั่งมี และมีความเชื่อตามตำนานในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเป็นปีที่ 7 บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ประทับที่บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ทรงแสดงอิทธิธรรมปฏิกรณ์แก่พุทธมารดาเป็นการตอบแทนพระคุณจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน ครั้นถึงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” พระพุทธองค์กำหนดเสด็จสู่เมืองมนุษย์ พระอินทร์จึงเนรมิตบันไดขึ้น 3 ขั้น คือ บันไดทองคำอยู่เบื้องขวาสำหรับทวยเทพเทวดาลง บันไดเงินอยู่เบื้องซ้ายสำหรับพระพรหมลงและบันไดแก้วมณีอยู่ตรงกลางเพื่อให้พระพุทธองค์เสด็จ เสด็จขึ้นบันไดทั้ง 3 นี้ ตั้งอยู่ประคูดุเมื่องสังกัสสนครในโลกมนุษย์ ส่วนหัวบันไดอยู่ที่เขาสิเนรุราชบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก่อนเสด็จลงพระพุทธเจ้าประทับยืนบนยอดเขาสิเนรุราช เพื่อทรงทำ “โลกนิรณปาฏิหาริย์” โดยทรงแลดูเบื้องบนปรากฏมีเนนเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลก ทรงแลดูข้างล่างก็ปรากฏมีเนนเป็นอันเดียวกันถึงอเวจีนคร ทรงแลดูรอบทิศจักรวาลหลายแสนโกฏก็ปรากฏเป็นเนนเดียวกัน (หมายถึง สวรรค์ มนุษย์และนรกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน) จึงเรียกวันนี้ว่า “วันพระเจ้าเปิดโลก” (พระครูปลัดศรีธรรมวัฒน์, 2561 : สัมภาษณ์)

ในปัจจุบันประเพณีปราสาทผึ้งจังหวัด

สกลนครได้จัดขบวนแห่ยิ่งใหญ่ จากการศึกษาพัฒนาการของการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ได้แบ่งลักษณะรูปแบบของการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งออกเป็นสามช่วงระยะเวลา คือ 1.ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2480 2.ช่วงระยะเวลาจากหลังปี พ.ศ. 2480 ถึงปี พ.ศ. 2522 และ 3.ช่วงระยะเวลาจากหลังปี พ.ศ. 2522 จนถึง พ.ศ. 2561 ทั้งนี้ในการกล่าวถึงการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งในแต่ละช่วงเวลานั้นจะได้บอกถึงรายละเอียดซึ่งเป็นองค์ประกอบและกิจกรรมที่ร่วมในขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ตลอดจนลักษณะการแต่งกายของผู้เข้าร่วมขบวนแห่ในแต่ละช่วงเวลาโดยลำดับดังนี้

1. ขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2480 ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน และเป็นหัวหน้าคุ้มวัดเป็นหลักในการจัดงาน เพื่อการสืบทอดประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งแต่เดิมเรียกว่าตั้นผึ้งนั้นเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างผู้ใหญ่บ้าน ชาวคุ้มวัด และพระสงฆ์ซึ่งแต่ละส่วนมีหน้าที่ดังนี้ ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่จัดประชุม โดยมีกรรมการหมู่บ้านซึ่งเดิมเรียกว่าเผ่าแก่บ้าน วางแผนในการจัดสร้างปราสาทผึ้ง การจัดขบวนแห่ ชาวคุ้มวัด มีหน้าที่จัดหาขี้ผึ้งแล้วนำมารวมนกันเพื่อจัดสร้างปราสาทผึ้ง โดยถือเป็นการทำบุญด้วยขี้ผึ้ง และการจัดขบวนแห่ ร่วมฟ้อนรำ ร่วมแสดงการละเล่น พระสงฆ์ มีหน้าที่ เชิญชวนให้มาร่วมทำบุญด้วยการนำขี้ผึ้งมาร่วมกันและร่วมมือในการสร้างปราสาทผึ้ง นอกจากนั้นพระสงฆ์จัดหาอุปกรณ์ต่างๆ เมื่อสร้างปราสาทผึ้งเรียบร้อยแล้ว ชาวคุ้มวัดจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งจากคุ้มวัดของตนไปยังวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร แล้วจัดตั้งปราสาทผึ้งที่บริเวณรอบองค์พระธาตุเชิงชุม (สุรัตน์ วรางรัตน์, 2531)

องค์ประกอบของริ้วขบวนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2480 ดังนี้ องค์ประกอบหลักของขบวนประกอบด้วยองค์ปราสาทผึ้ง และชาวบ้านแต่ละคุ้มวัด อาจมีกลุ่มเล่นดนตรีพื้นเมืองประกอบการแห่ปราสาทผึ้ง การจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งยังไม่มีแบบแผนที่แน่นอนตายตัว

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อนปีพ.ศ. 2480

ลักษณะของการแต่งกายของผู้เข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2480 ดังนี้ ผู้ชายสวมเสื้อม่อฮ่อมแขนยาวหรือเสื้อคอกลมแขนสั้น สวมโสร่งหรือ กางเกงขาก๊วย และมีผ้าขาวม้าคาดเอว ผู้หญิงสวมเสื้อคอกลมแขนกระบอกหรือแขนยาวแล้วห่มผ้าสไบเฉียง และสวมผ้าถุงซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมือง (ศักดิ์ ผาสุชนรินทร์, 2541)

ภาพที่ 3 ลักษณะของการแต่งกายของผู้เข้าร่วมการแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดนครพนมในช่วงก่อนปี พ.ศ 2480
(ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ)

2. ขบวนแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนครหลังปี พ.ศ. 2480 ถึงปีพ.ศ. 2522 เทศบาลเมืองสกลนครเป็นองค์กรหลักในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง โดยมีหน้าที่ดังนี้ 1.จัดประชุมเตรียมงานร่วมกับหน่วยงานราชการจังหวัด หัวหน้าคุ้มวัด และที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อวางแผนการจัดงาน 2.แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย 3.แจ้งรายละเอียดต่างๆ ในการสร้าง

ปราสาทผึ้งและการจัดขบวนแห่สถานที่ และเวลาในการจัดตั้งขบวนแห่ตลอดจนเส้นทางในการ 4.สนับสนุนในด้านการเงินแก่คุ้มวัดในการจัดสร้างปราสาทผึ้งและการจัดขบวนแห่โดยใช้เงินงบประมาณของเทศบาลเมืองสกลนคร 5. จัดหารางวัลการประกวด ได้แก่ เงิน สิ่งของ ถ้วยรางวัล

องค์ประกอบของริ้วขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงหลังปี พ.ศ. 2480 ถึงปีพ.ศ. 2522 ดังนี้ เทศบาลเมืองสกลนครได้กำหนดให้มีการประกวดขบวนแห่ปราสาทผึ้งขึ้น ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนขบวนแห่โดยพิจารณาจากความสุขสนุกสนานครึกครื้นในการจัดขบวนแห่ตั้งนั้นในขบวนแห่ปราสาทผึ้งของคุ้มวัดส่วนใหญ่ จึงจัดให้มีกลุ่มการเล่นดนตรีพื้นเมืองและการฟ้อนรำตามจังหวะดนตรีเพื่อให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้นประกอบด้วย แต่ในบางคุ้มวัดก็ไม่ได้จัดการเล่นดนตรีพื้นเมืองประกอบแต่อย่างใด

ภาพที่ 4 ขบวนแห่ปราสาทผึ้งของคุ้มวัดสะพานคำปี พ.ศ. 2493
(ที่มา : ฉลาด จักรพิมพ์)

ลักษณะของการแต่งกายของผู้เข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้งในช่วงหลังปี พ.ศ. 2480 ถึงปีพ.ศ. 2522 ดังนี้ ผู้ถือป้ายชื่อคุ้มวัด แต่งกายแบบชุดไทยภาคกลาง คือ ชุดไทยสมัยรัชกาลที่ 5 หรืออาจแต่งกายแบบชุดไทยเรือนต้น นางฟ้าประจำปราสาทผึ้ง ใช้ผ้าขาวม้าห่มเฉียงเปิดไหล่ซ้ายและสวมผ้าถุงซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมือง แต่ในบางคุ้มวัดได้แต่งกายแบบชุดไทยภาคกลางในสมัยนั้น ชาวคุ้มวัด ผู้หญิง สวมเสื้อคอกลม

แขนสั้นหรือแขนยาวแล้วห่มผ้าสไบ และสวมผ้าถุงซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมือง ผู้ชาย สวมเสื้อเชิ้ตแขนยาวหรือแขนสั้นหรือเสื้อฮาวาย และสวมกางเกงขาก๊วย ข้าราชการที่เข้าร่วมขบวนแห่จะแต่งกายเช่นเดียวกับชาวกุ่มวัดหรือ ชาวบ้านที่มาขบวนแห่ หรืออาจแต่งกายแบบภาคกลาง โดยผู้หญิงแต่งกายแบบชุดไทยพระราชนิยม

ภาพที่ 5 ลักษณะการแต่งกายข้าราชการในช่วงปี พ.ศ. 2481 และเมื่อปีพ.ศ. 2493
(ที่มา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร)

กลุ่มนักฟ้อนรำ การละเล่นและการแสดง มีลักษณะการแต่งกายคือ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองอีสาน ทั้งนี้เพราะการฟ้อนรำ การละเล่น และการแสดงล้วนเป็นแบบของชาวอีสานทั้งสิ้น

ภาพที่ 6 ลักษณะการแต่งกาย ขบวนแห่ฯ ในช่วงปี พ.ศ. 2481 และเมื่อปีพ.ศ. 2493
(ที่มา : ฤชดาการ บันลือ)

3. ขบวนแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนครในปี 2561 จังหวัดสกลนครและเทศบาลเมืองสกลนครได้ส่งเสริมงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเพื่อให้เป็นงานที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสกลนคร และได้รับความร่วมมือจากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นงานประเพณีระดับประเทศ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร หน่วยงานราชการในจังหวัด ร้านค้าและชุมชนภายในจังหวัด ได้เข้ามีส่วนร่วม ดังนั้นสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร เป็นองค์กรหลักองค์กรหนึ่งในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ด้วย ซึ่งมีหน้าที่ดังนี้ 1.ได้มีการส่งเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมาร่วมในงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง 2.สนับสนุนด้านรางวัลการประกวด โดยมอบโล่รางวัลแก่คุ้มวัดที่ชนะเลิศการประกวดปราสาทผึ้ง 3.สนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร และจัดพิมพ์ภาพโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่งานประเพณีปราสาท และรายนามผู้สนับสนุนให้อยู่ในขบวนแห่ (พจนวรรณาภรณ์ เจริญเนตร, 2561 : สัมภาษณ์) กล่าวคือจังหวัดสกลนครได้ความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนภายในจังหวัดสกลนคร เพื่อให้การช่วยเหลือและสนับสนุนชาวกุ่มวัดต่างๆ เช่นเดียวกับหน่วยงานของทางราชการ

ขบวนแห่ปราสาทผึ้งในปี พ.ศ. 2561 มีองค์ประกอบของริ้วขบวนดังนี้ เนื่องจากหน่วยงานราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนภายในจังหวัดสกลนคร ได้เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งที่จังหวัดสกลนคร ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดแบบแผนของขบวนแห่ที่มีรูปแบบเป็นระเบียบและชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยจัดเรียงตามลำดับดังนี้ ขบวนแห่นำ เริ่มด้วยรถตำรวจนำขบวน ป้ายชื่อ งาน ป้ายผู้จัดงานและผู้ให้การสนับสนุนงาน ขบวนนำหน้าขบวนแห่ปราสาทผึ้ง และเป็นขบวนของชมรมคนรักพระธาตุเชิงชุม

ภาพที่ 7 ป้ายชื่องานจัดงาน ผู้ให้การสนับสนุนงาน
(ที่มา : ศุภวัฒน์ นามปัญญา)

ขบวนแห่ของแต่ละคุ้มวัด โดยทางจังหวัด ได้มีการมอบหมายให้หน่วยงานราชการ และชุมชนใน จังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบในขบวน โดยมีทั้งหมด 15 ขบวนประกอบด้วย ขบวนอัญเชิญถ้วยพระราชทาน ป้ายชื่องานขบวนนำ ขบวนที่ 1 พ้องผู้ไทยลายกลองเล็ง โดยชุมชนบ้านโนนหอม โรงเรียนสกลทวาปี และชมรม ผู้ไทยจังหวัดสกลนครร่วมกับสมาคมผู้ไทยโลก ขบวน ที่ 2 ขนเผ่าไทลาว โดยโรงเรียนธาตุนารายณ์วิทยา และ กลุ่มชุมชนวัดธาตุนารายณ์เจงเวง ขบวนที่ 3 กลุ่มชุมชน วัดหนองบัวใหญ่ โดยโรงเรียนสกลทวาปี และกลุ่ม ชุมชนวัดหนองบัวใหญ่ ขบวนที่ 4 ขนเผ่าโส้ โดย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร และกลุ่มชุมชนวัดป่า สุทธาวาส ขบวนที่ 5 กลุ่มชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร และกลุ่มชุมชนวัดกกส้มโฮง (สุวรรณ นิลจินดาราม) ขบวนที่ 6 ขนเผ่าโย้ย รับผิดชอบขบวน โดยโรงเรียนเทศบาล 1 “เชิงชุมประชานุกูล” และกลุ่ม ชุมชนวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ขบวนที่ 7 ขนเผ่า ผู้ไทย โดยชุมชนวัดศรีสมังค์ และกลุ่มชุมชนวัดศรีสมัง ค์ ขบวนที่ 9 กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน โดยโรงเรียน มัธยมศึกษาเทศบาล 3 “ยุติธรรมวิทยา” และกลุ่มชุมชน วัดเหนือ-ศรีโพนเมือง ขบวนที่ 10 ชุมชนบ้านพะเนา โดยวัดบ้านพะเนา ร่วมกับชุมชนบ้านพะเนาและ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยาง ขบวนที่ 11 กลุ่ม อำเภอกที่ 1 รับผิดชอบขบวนโดยอำเภอเมืองสกลนคร

อำเภอกโคกศรีสุพรรณ อำเภอเต่างอย อำเภอกุดบาก และอำเภอภูพาน ขบวนที่ 12 กลุ่มอำเภอกกลุ่มที่ 4 รับผิดชอบขบวนโดยโรงเรียนอากาศอำนวยศึกษา โรงเรียนบ้านอากาศ และโรงเรียนบ้านบะหว้า และกลุ่ม อำเภอบรรพด้วย อำเภอพรรณานิคมอำเภอ อากาศอำนวย อำเภอกุสุมาลย์ และอำเภอโพนนาแก้ว ขบวนที่ 13 กลุ่มอำเภอกกลุ่มที่ 2 รับผิดชอบขบวนโดย โรงเรียนมัธยมวานรนิวาส และกลุ่มอำเภอบรรพ ด้วยอำเภอวานรนิวาส อำเภอพังโคน อำเภอดงเจริญ และอำเภอน้ำอูน ขบวนที่ 14 กลุ่มอำเภอกที่ 3 รับผิดชอบโดยโรงเรียนบ้านคำสะอาด และกลุ่มอำเภอบรรพด้วยอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอบ้านม่วง อำเภอดงบัง อำเภอวังสามหมอ และอำเภอดงเจริญ ขบวนที่ 15 ขนเผ่ากะเลิง รับผิดชอบโดยเทศบาล กุดบากและชุมชนในเขตเทศบาล ในแต่ละขบวนจะ ประกอบด้วยป้ายชื่อชนเผ่า ป้ายบอกชื่อของอำเภอ หรือเทศบาลหรือชุมชนต่างๆ และป้ายชื่อขบวนพ้อง และชื่อของหน่วยงานที่สนับสนุน จะมีผู้ถือป้ายจำนวน ป้ายละ 6 คน ชายหรือหญิงก็ได้ ชุดของขบวนการแสดง จำนวน 80 คน รถเครื่องเสียง ปราสาทผึ้งโบราณ ปราสาทผึ้งประยุกต์ ขบวนชุดการแสดงวิถีชีวิตจะใช้ ผู้แสดง 30 คน จัดให้เดินเป็นแถวๆ ละ 5 หรือ 6 คน ดังนั้นงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจึงเป็น งานประจำปีตลอดมา โดยมีหน่วยงานระดับชาติที่เข้า มาให้การสนับสนุนคือสำนักงานการท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทย ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ ซึ่งเป็น ปัจจัยอันสำคัญอย่างมากที่สุด ที่ทำให้การจัดงาน ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีความอย่างยิ่งใหญ่อลังการ น่าดู น่าชม สำหรับผู้ชมและนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม งานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ อันมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่ดำรงและมีความสุข ตลอดจนมีความเหมาะสมกับการประกอบพิธีกรรม ตามคติความเชื่ออันสำคัญของชาวพุทธศาสนิกชนใน เทศกาลออกพรรษาของจังหวัดสกลนคร

สรุป

บุญประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในเดือนสิบเอ็ดที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานในช่วงเทศกาลออกพรรษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในแอ่งวัฒนธรรมสกลนคร โดยมีความเชื่อในประเพณีฮิตสิบสอง โดยจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลดีแก่ส่วนรวมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขสงบสันติ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สั่งสมของท้องถิ่น โดยในขบวนแห่ปราสาทผึ้งนั้นซึ่ง จะเน้นวัฒนธรรมภูมิปัญญาในท้องถิ่น การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ได้มีการร่วมมือการจัดงานจากชุมชนต่างๆ ภายในเขตเทศบาลหรือหน่วยงานทั้งส่วนราชการและส่วนของเอกชนอื่นๆ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านอันเป็นวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติสืบต่อกัน

ในอดีตนั้นการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งซึ่งงานจะเริ่มในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่าวันโสมหรือวันรวมเป็นการรวบรวมปราสาทผึ้งจากคุ้มวัดต่างๆ ที่บริเวณของวัดแต่ละคุ้มจะประจำอยู่คุ้มของตัวเองรอบๆ วัดและพอถึงวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 มีการทำบุญตักบาตรเสร็จแล้วก็จะจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งในแต่ละ ตรงกลางเป็นปราสาทผึ้ง ขบวนแห่จะมีดนตรีพื้นเมือง มีพิน กลอง ข้อง และแคน ตามด้วยขบวนคนหนุ่มสาวและผู้อาวุโสถือธูปเทียน ประนมมือ แห่รอบโบสถ์ครบ 3 รอบแล้วจะพิธีถวายปราสาทผึ้งแก่ทางวัด

ในปัจจุบันการจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนครจะเริ่มจัดให้มีขบวนแห่ปราสาทผึ้งทุกขบวนที่เข้าร่วมจะมาตั้งขบวนแห่ ปราสาทผึ้งที่บริเวณลานพระบรมรูปของรัชกาลที่ 5 ซึ่งจะตั้งขบวนแห่ตามลำดับตามคณะกรรมการจัดได้จัดในสำหรับในปี พ.ศ. 2561 นั้นมีขบวนแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนครจำนวนทั้งสิ้น 15 ขบวน ในแต่ละขบวนจะประกอบด้วยป้ายชื่อชนเผ่า ป้ายบอกชื่อของอำเภอหรือเทศบาลหรือชุมชนต่างๆ และป้ายชื่อขบวนพ่อน

และชื่อของหน่วยงานที่สนับสนุน จะมีผู้ถือป้ายจำนวนป้ายละ 6 คน ชายหรือหญิงก็ได้ ชุดของขบวนการแสดงจำนวน 80 คน รถเครื่องเสียง ปราสาทผึ้งโบราณปราสาทผึ้งประยุกต์ ขบวนชุดการแสดงวิถีชีวิตจะให้ผู้แสดง 30 คน จัดให้เดินเป็นแถวๆ ละ 5 หรือ 6 คน ขบวนแห่ปราสาทผึ้งของแต่ละชุมชนก็จะเดินทางไปตามเส้นทางที่กำหนด เมื่อถึงจุดที่กำหนดให้เป็นจุดการแสดงพ่อนรำของขบวนพ่อนรำ ท้องเที่ยวชมและแสดงต่อหน้าคณะกรรมการประกวดขบวนพ่อนรำไปด้วยจากนั้นก็เคลื่อนขบวนแห่ปราสาทผึ้งไปจนถึงวัดธาตุเชิงชุมวรวิหาร

อภิปรายผล

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในเดือนสิบเอ็ดของชาวจังหวัดสกลนครที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตตามประเพณีฮิตสิบสอง คองสิบสี่ ที่ชาวอีสานปฏิบัติกันมาแสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคม ที่เป็นระเบียบและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขบวนแห่ในประเพณีปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครมีมูลเหตุมาจากแรงศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนต่อพระพุทธศาสนาที่ยึดถือในประเพณีบุญเดือนสิบเอ็ดหรือประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครยังถือปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งสอดคล้องกับอภิปิทักษ์ (2537) ที่อธิบายว่า สังคมอีสานยึดเกาะกันโดยความเชื่อและศรัทธากันโดยมี ฮิตสอง ที่ทำหน้าที่เป็นกฎระเบียบและเป็นบรรทัดฐานให้สังคมประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน แม้ว่าสังคมจะเจริญเพียงใดแล้วก็ตามฮิตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสานก็ยังคงมีความสำคัญสำหรับประชาชนมิได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใด ความเชื่อเรื่องภพชาติและยึดถือในประเพณีบุญเดือนสิบเอ็ดหรือประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครยังถือปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้

พัฒนาการของขบวนแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร พบว่าในปัจจุบันมีขบวนทั้งสิ้น 15

ขบวน แต่ละขบวนจะประกอบด้วย มีชื่อชนเผ่า มีชื่อ
ขบวนพ้อง ขบวนการแสดง ปราสาทผึ้งโบราณ
ปราสาทประยุกต์ ขบวนชุดการแสดงวิถีชีวิต ซึ่งใน
ขบวนเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้มีความ
หลากหลายและงดงามอลังการมากขึ้น เมื่อถูก
ประชาสัมพันธ์โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
ให้เป็นประเพณีประจำปี โดยมีการกำหนดวัฒนธรรม
ในรูปแบบต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนมีกิจกรรม
ร่วมกันและเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเองซึ่ง
สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่อธิบายว่า สังคม
ต้องมีโครงสร้างที่ดี องค์ประกอบในโครงสร้างต้องเอื้อ
อำนวยมากกว่ากันตามวิถีที่ควรจะเป็น เพื่อรักษาคุณ
ภาพของระบบส่วนรวมดังนั้นชนบทร่วมประเพณี
และสถาบันต่างๆ ควรมีหน้าที่สนับสนุนมากกว่ากัน
อย่างต่อเนื่อง ประการสำคัญควรมีหน้าที่เป็นสื่อกลาง
ให้กับสมาชิกในสังคมปรับตัวและเข้ามาร่วมกันทำงาน
และกิจกรรมทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (Malinowski
อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544) ประเพณีแห่ปราสาท
ผึ้งจังหวัดสกลนครเป็นวัฒนธรรมที่ดั่งามอันเกิดจาก
พลังศรัทธาในพุทธศาสนาที่สามารถเชื่อมโยงให้คนใน
สังคมประพฤติปฏิบัติตามกันมาอย่างมีความสุข ซึ่งพบ
ว่าเป็นวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้ได้อย่างมี
เสถียรภาพ นอกจากนี้ในทางสังคมแล้ว พัฒนาการใน
ขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ยังมีคุณค่าในเชิงศิลปะอย่าง
มากมาย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะรูปแบบโดยสร้างของ
ปราสาทผึ้ง การประดับตกแต่งรถ การจัดขบวนแห่ การ
ละเล่นต่างที่ปรากฏอยู่ในขบวน ซึ่งศิลปะเหล่านี้มีความ
งดงามและสมบูรณ์แบบจากภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกัน
มายาวนานของคนในสังคม สอดคล้องกับสิทธา พินิจ
ภูวดล และคณะ, (2516) ที่มีแนวคิดที่ว่าทุกคนไม่ว่า
ชาติใด ภาษาใด ล้วนมีความเห็นว่า “สุนทรียภาพ” เป็น
หัวใจของงานศิลปกรรมที่ทรงคุณค่า สุนทรียภาพหรือ
ความประณีตงดงามคือความงามที่กลมกลืน

ข้อเสนอแนะ

1. ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้งจังหวัด
สกลนคร นอกจากจะเป็นประเพณีที่แสดงให้ถึงพลัง
ศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วยังแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาใน
งานศิลปกรรมอย่างหลากหลายการขึ้นรูปโครงสร้าง
ของตัวปราสาท การตีพิมพ์ขี้ผึ้ง การตกแต่งปราสาท
ด้วยวัสดุต่างๆ ล้วนสามารถเป็นต้นแบบของความรู้ที่
เกิดประสบการณ์และวิถีของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ที่
ถือเป็นนวัตกรรมจากภูมิปัญญาสามารถปรับใช้ หรือ
ประยุกต์ให้เหมาะสมตามสถานการณ์

2. งานประเพณีฮัตสึบะสองคลองสิบสี่ ของ
ชาวอีสานยังมีอีกหลายจังหวัดที่ควรมีการศึกษาและ
เก็บบันทึกข้อมูลไว้ เพื่อให้เห็นภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ใน
ประเพณี อีกทั้งยังทำให้เห็นของกลุ่มคนในชุมชน
ที่แสดงออก และบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ประจำถิ่นที่
ชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- ฉลาด จักรพิมพ์. (2555). **ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง :
การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้น
บ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมภาคอีสานตอนบน**. มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- วิโรจน์ ชีวาสุทธาวร. (2548). **การศึกษารูปแบบ
สถาปัตยกรรมวัดมหาธาตุ จังหวัด
สุโขทัย**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- ศักดิ์ ผาสุนันรินทร์. (2541). **การปกครองของไทย**.
ม.ป.ท: ม.ป.พ.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2544). **การศึกษาสังคมและ
วัฒนธรรม**. ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สาร สารัตถศานันท์. (2527). **“ฮัตสึบะสอง” ใน เขตขุ
เกียรติสาร สารัตถศานันท์**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์.(2537). **โลกทัศน์อีสาน**. กรุงเทพฯ:
ชาติการพิมพ์.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พจนนราภรณ์ เขจรเนตร นักวิชาการศึกษา ที่สถาบัน
ภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรมมหาวิทยาลัย
ราชภัฏ

พระครูปลัดศรีธรรมวัฒน์ (หลวงปู่ภูพาน) เจ้าอาวาส
วัดโนนสวรรค์(ภูดินแดง) และประธาน
ศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านห้วย
ภูพาน สกลนคร